
THE NOUNS CREATED BY REDUCING IN THE DICTIONARY OF BULGARIAN LANGUAGE BY NAYDEN GEROV

Albena Baeva

SHU "Bishop Konstantin Preslavski", Bulgaria, e-mail: a.baeva@shu.bg

Abstract: Nayden Gerov's dictionary is a subject of lingering interest on the part of linguists with their wealth of lexical thesaurus. The article discusses the nouns of nouns created by abbreviations in the Dictionary of Nayden Gerov. The aim is to give an overview of these names, with some peculiarities. In the verb correlation - derived noun is essentially the abstract meaning of the derivative, but sometimes the correspondence is "disturbed" when another meaning occurs. An overview of the inventory of these names also shows the distancing of the modern language from their use.

Keywords: decorative nouns, correlation, deviation

ОТГЛАГОЛНИТЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА, ОБРАЗУВАНИ ЧРЕЗ СЪКРАЩАВАНЕ, В РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ОТ НАЙДЕН ГЕРОВ**Албена Баева**

ШУ „Епископ Константин Преславски“, България, e-mail: a.baeva@shu.bg

Резюме: Речникът на Найден Геров е предмет на нестихващ интерес от страна на лингвистите със своето богатство на лексикален тезаурус. В статията се разглеждат отглаголните съществителни имена, образувани чрез съкращаване, в Речника на Найден Геров. Целта е да се направи общ преглед на тези имена, като се отбележат някои особености. При корелацията глагол – производно съществително име основно е абстрактното значение на производното, но понякога съответствието се „нарушава“ при появата на друго значение. Общият преглед на инвентара на тези имена показва и отдалечаването на съвременния език от тяхната употреба.

Ключови думи: отглаголни съществителни имена, корелация, отклонение

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Изследването на отглаголните съществителни имена, образувани с наставка -не предизвиква интерес дотолкова, доколкото тяхното образуване е правилно – от всеки несвършен по вид глагол може да се образува отглаголно съществително име. По -голям интерес предизвикват образуванията на съществителни имена чрез съкращаване. Образоването им се определя като безсуфиксно. Те свидетелстват за логичност и правилност при образуването на нови думи от други думи. В речника на Найден Геров безсуфиксните съществителни имена, образувани от глаголи, са значителен брой. Основно това са представъчни глаголи, като безпредставъчните образувания са по-стари. Обикновено влизат в синонимни отношения с образуваните отглаголни имена с наставка -не: бера : бир (берене; бране). В някои изследвания се отбелязва, че съкратените имена носят експресивност и са по-поетични от съответните, образувани с наставка -не (Чизмаров, 1978).

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Най-пълно изследване на безсуфиксно образуванията съществителни имена от глаголи предлага Л. Селимски (1970). Изследването му се основава на повече източници (като речници) и включва всички безсуфиксни имена с предметно значение. Изследователят подробно отбелязва промените, свързани със словообразуването – стари коренови редувания на гласни, редуване на съгласни и др. В изследването са включени и имена, образувани с морфема –а, -я от типа на заблуда, пробуда. Последните имена Л. Селимски определя като безсуфиксни, а –а като формообразуваща морфема (Селимски, 1970, с. 217). Както отбелязва Л. Селимски, от приведените съществителни имена има и такива, чийто корен не е отглаголен по произход, а от съществително, прилагателно, числително име. Отстъплението от безсуфиксната деривация обяснява с предпочитание в езика към специализиран референт на значението (наставка) пред отсъстващ. Интерес предизвиква думата отчов „втори баша“, която изтъкнатият наш изследовател обяснява като произведена от глагола отчувам (Селимски, 1970, с. 228). В речника на Н. Геров са дадени отчух и отчув (Геров, III, с. 431)

със значение несъщи баща. О. Н. Трубачов отбелязва ст.-слав. отчух, образувано със стария славянски суфикс –ух от отец (срв. паст-ух), и българското диалектно очув със замяна на х > в (Трубачов, 1959, с. 29, бележка). Безспорно е образуването на отчух от отец, както и на диалектната форма отчув от отчух със съответната промяна. При отчув в резултат от преразлагане и загуба или отслабване на смисловата връзка с отец (отчим) се достига до свързване с глагола отчувам (отглеждам, отхранвам), което според мене е безспорен пример за народна етимология.

Целта на предлаганото изследване е по-ограничена и по-обемна – включваме само безсуфиксни имена, образувани от глаголи, и по източник – само от речника на Н. Геров. Целта е да се провери доколко преобладават образуванията имена от глаголни основи. Затова за по-голяма яснота ги предлагаме по двойки: бера : бир (даване); бърборя : бърбър, бърбър; разбудя : разбуд; размиря : размир; разразя : размраз; разметна : размет; разпусна : разпус; разсипя : разсип; разсъдя : разсъд; разправам : разправ; разслабвам : разслаб (а); разучвам : разука; разтурям : разтура; ругая : руга; раздвоя : раздвой; разносям : разнос; разоборвам : разобор; зоря : зор; запека : запек; заръчам : заръч; зарека : зарек; ; захождам : заход; заничам : заник; закопам : закоп; заминувам : замин, засявам : засев; кадя : кад; клепя : клеп; свождам : свод; сдыхам : сдих; стрига : стриг; съсия : съсип; сборувам : сбор; сека : сек; смръкчува се : смрък; стека се : стек; сдобия : сдобив; сприварям : спривар; стягам : стяг; укуся : укуса; уморя : умор; урочасам : урок; уредя : уред; усуквам : усук; улагам : улог; увързвам : увръз; лъстя : лъст; махам : мах; мигам : миг; мукам : мук; мъмря : мъмър; набода : набод; наваля : навал; нагледам : наглед; надвивам : надвив; надявам се : надев (надеж, ненадеж); наказвам : наказ; наканвам : накан; напастя : напаст; нарека : нарек; наредя : наред, наредя; насмеша : насмех; напаря : напара; навождам : навод; навивам : навой; напинам : напон; намирам : напор; настана : настан; наситя : насит; не връщам : неврът; неразбирам : неразбор; надтурям : надтур; надзирам : надзор; натлапям : натлап; обзалагам се : обзалог; обирам : обир; оглавя : оглав; огледам : оглед; оправя : оправ; оплаквам : оплак; отбера : отбир; отвикна : отвик; отгреба : отгреб; обиходя : обиход; обричам : оброк; омясвам : омяз; оскърбя : оскърб; откупя : откуп; откликна : отклик; отравям : отрив; отсека : отсека; очертая : очерт; виждам : вижда; вискам : виск; връзвам : връз; вредя : вред; вреждам : вред; вязвам : вяз; възривам : възрив; гоня : гон; додумам : додум; добирам : добир; дочакам : дочак; доказвам : доказ; додирам : додир; додявам : додев; докупувам : докуп; жегна : жег; жигуя (жаля) : жиг; извождам : извод; изказвам : изказ; издойвам : издой; излазям : излаз, излез; изпускам : изпус; изядам : изяд; избирам : избир, избор; изкуся : изкус; изпратам : изпрат; отпусна : отпуск; приследя : прислед; присмивам : присмив; помрача : помрък; повратя : поврат; препивам : препив; преплета : преплет; престигне : престиж; престана : престан; пресекна : пресек; прехвана : прехват; порязвам : порез; преграбя : преграб; преварям : превар; прележа : прелег; преходя : преход; предея : предец; пречакам : пречак; прецвръквам : прецвък; приказвам : приказ; придавам : придав; пригледвам : приглед; приведа : привод; потикна : потик; повдигам : повдиг; поправя : поправ; повторя : повтор; помина : помин; полага : полез; погодя : погод; похабя : похаб; попаря : попар; пограбя : пограб; погледам : поглед; побера : побир; побивам : побив; прекарам : прекар; постигам : постиг; пренеса : пренос; подсявам : подсев; поръчам : поръч; поплаквам : поплак; подскокна : подскок; попитам : попит; посирам : посир; потърсвам : потрес; похватам : похват; походям : поход; почитам : почит (почет); почивам : почив; покусявам : покус; прележа : прелег; премълзвам : премълз; припявам : припев; придобивам : придобив; присаждам : присад; причитам : причет; причаквам : причак; причастя : причаст; прошетам : прошет; треса : тръс; хрипам : хрип.

Този инвентар може да даде известна представа за регулярността и логичността при образуването на отвлечените съществителни имена. Приемаме за словообразователни дублети думи, образувани чрез съкращаване и чрез морфема -а, при които липсва разлика в смисъла от типа на наред и наредя; уплах и уплаха, разслаб и разслаба, погод и погода, слог и слога, похаб и похаба, тъг и тъга и др. Извън посочения тип словообразуване отклонения се откриват при имена, образувани от междуметия, което е нормално; би могло да се предположи съкращаване при кук – кукувица, бух – бухал. Посочените многобройни образувания свидетелстват за напълно плодотворен и развит начин на словообразуване и извънредно характерен за периода на Възраждането, включително до края на XIX век. За смислово развитие свидетелстват думи не само с процесно значение като посочените, но и такива, които освен процесно са развили и по-конкретно значение, както и думи, които имат само конкретно значение. Именно те „нарушават“ съотносителността при образуванията. Например – отключа : отключ (ключ); полагам : полаг (полог); луча : луч; разсоля : разсол, возя : воз, чекоря : чекор (крачка); жигуя : жиг (дамга); свивам : свив (завой); разпопя : разпоп (лице); омитам, премитам : омит, премит (метла); сглабям : сглаб (място); обтягам : обтег (тояга); нарека : нарек и нарека (разговор); сборувам : сбор (празник); садя : сад (нещо насадено); мочам : моч (пикня); ления се : лен (мързел); мразя : мраз (студ); моря : мор (болест); извивам : извой (завой);

сладя : слад (сладост); разтягам: разтак (разтег); сдихам : сдих (и въздишка); вдигна : вдиг (горнище на обувка); рубя : руб (краешник), дотрайвам : дотрай (свършък) и др. Определителството на значенията е свързано с място, време, лице, предмет – набод, излаз, навой, завръз, завет, заплес, заход, навал, нажит, издих, наниз, намет, напой, насад, наслон, натур, нашив, оглав, наред, оток, отвод, откос, припой, отвор, погреб, полог, превяз, прекоп, поплав, полом, притур, понос, подзид, трябва, поврат(ки) и др.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прегледът на посочената категория отглаголни съществителни имена, образувани чрез съкращаване, показва, че това е жизнена категория в периода на Възраждането. Поради съотносителността на имената с живи глаголни форми, те са особено ясни, а краткостта на образуването им е характерна за народния език. На посочената особеност за отстъплението на тази словообразователна категория през XX век, вероятната причина е образуване чрез суфиксация, но само подробни изследвания могат да дадат точен отговор – напр. съотношението на посочените безсуфиксни имена с отглаголните имена със суфикс -(н)е, също твърде характерни за народния език. Експресивно и поетично разграничение се постига по-късно. Необходими са специални изследвания, за да се установи кога започва и се налага този нов елемент в значението на посочените имена. Прегледът на имената показва още колко много се е отдалечил съвременният език от духа на народните говори. Причините са не само в нормалната архаизация на някои от лексемите, но и в недостатъчното познаване духа на народния език, чиято логичност, а оттам и смислова прозрачност днес могат само да ни възхищават и учудват.

ЛИТЕРАТУРА

- Геров, Н. 1975-1978. Геров, Н. Речник на българския език. Т. I-VI. София: Български писател.
- Селимски, Л. 1970. Селимски, Л. Безсуфиксните съществителни, съотносителни с глаголи, в българския език. – В: Трудове на ВПИ „Братя Кирил и Методий“, Ист. ф-т, т. 7., год. 69-70, кн. II. София: Наука и изкуство, с. 203-246.
- Трубачев, О. Н. 1959. Трубачев, О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. Москва: Изд. Акад. наук СССР.
- Чизмаров, Д. 1978. Чизмаров Д. Стилистични особености на съществителното име в българския книжовен език. София: Народна просвета.